

O MOGUĆNOSTIMA I UVJETIMA MIRA IZMEĐU VENECIJE I TURAKA: POSLANICA DUBROVČANINA MATEJA RANJINE PAPI SIKSTU IV. 1479.

Miroslav KURELAC, Zagreb

Dubrovački kanonik Matej Ranjina (Mattheus Araneus), pravni savjetnik i tajnik kardinala Giuliana della Rovere, uputio je 1479. poslanicu papi Sikstu IV. pod naslovom »De contentione super pace Venetorum cum Magno Turco, et auxilio Florentinis contra Romanum Pontificem ab eis et Duce Mediolanensi impensae – libellus ad Xistum pontificem maximum« (Rukopis: Biblioteca Apostolica Vaticana, Sign. Vat. lat. 4858). U poslanici Ranjina je izložio osnovna pitanja i kontroverze tada aktualne u Rimu i Europi u času kad je Venecija sklopila mir sa sultanom Mehmedom II. Osvajačem, a papa Siksto IV. s Venecijom. Taj akt predstavljao je početak raspada nekada jedinstvene kršćanske »reipublicae christianae«, koja se kroz nekoliko vjekova odupirala osmanlijskim prijetnjama i osvajanjima. U poslanici Ranjina razrađuje neka osnovna načela i daje odgovor na dileme prisutne u tadanjem kršćanskom društvu na prekretnici, kad se ono našlo unutar novih međunarodnih, diplomatskih i civilizacijskih odnosa u susretu s novom svjetskom silom – osmanlijskim imperijem. Ranjina nabraja načela suživota kršćana i muslimana. Ističe među ostalim da se ne smije nametnuti rat nevjernicima, ako oni žele živjeti u miru i da je dozvoljeno kršćanima uspostavljati i održavati dobre odnose s nevjernicima u javnom i privatnom životu. Radi mira, ističe Ranjina, može se podnijeti i zlo. Uz to: »Ad impossibile nemo obligatur!«

Kad je Venecija, nakon višegodišnjeg, teškog i iscrpljujućeg ratovanja s Turskom 25. siječnja 1479. g. sklopila mir sa sultanom Mehmedom II. Osvajačem, došlo je do opće konsternacije, do čuđenja i zgražanja, u »kršćanskoj« Europi pa i do oštre osude ovog čina. Iako je nisu pravo pomagale, zapadne saveznice smatrale su da je Venecija trebala još »izdržati«. Venecija je naime bila u vojnom savezu sa Firencem, koja je u tom času ratovala s Crkvenom državom tj. protiv pape Siksta IV. (1471.–1484.). Ponižavajući mirovni uvjeti nametnuti Veneciji nisu bili samo izraz slabosti nekad moćne Republike sv. Marka, već povijesna odlučna prekretnica u odnosu prema dosada najvećem neprijatelju kršćanstva. Taj akt predstavljao je zapravo početak raspada one nekad jedinstvene kršćanske »republicae christianae«, koja se kroz nekoliko vjekova nastojala oduprijeti sve opasni-

jim osmanlijskim prijetnjama vojnim navalama i osvajanjima. Nakon pada Carigrada, turski sultan, posebno Mehmed Osvajač, postao je ne samo ravnopravni partner, na vojnom i diplomatskom polju, kao nasljednik bizantskog carstva, već se pokazao kao uspješan i vješt saveznik pojedinih država i državica Apeninskog poluotoka koje su međusobno ratovale. Nije samo Venecija imenovala svog poslanika (baila) u Istambul, već je i slavna Firenca stupila u određene diplomatske odnose sa Portom, smatrajući da turski sultan, stolujući u glavnom gradu nekad bizantskog carstva, (u Drugom Rimu), ima pravo na dio južne Italije, tj. da mu pripada »Magna Graecia«.

U tom trenutku papa Siksto IV. našao se u nezavidnom položaju. Stavljjen od strane saveznika (Firenca, Venecija, Milano) pred ultimatum, bio je prisiljen sklopiti mir s Venecijom koja je netom sklopila dobre, u neku ruku savezničke, odnose sa Turskom. Mir Siksta IV. sklopljen s Venecijom, u okolnostima kad mletačko brodovlje potpomaže prebacivanje turskih trupa u Južnu Italiju, negativno je primljen od Sikstovih saveznika, naročito od Napuljskog kralja Ferantea čije je kraljevstvo bilo od tada neposredno ugroženo od Turaka, napose nakon zauzimanja Otranta po Turcima.

U tim prilikama Dubrovčanin Matej Ranjina, doktor crkvenog prava, pravni savjetnik i tajnik kardinala Giuliana della Rovere, (nećaka pape Siksta IV.), piše traktat – poslanicu papi Sikstu IV. u kojem razmatra crkvenopravno stajalište u svezi sa novonastalim stanjem. U djelcu koje je Matej Ranjina nazvao »Libellus« izložio je Ranjina osnovne dileme i kontroverze – »contentiones«, koje su tada bile aktualne u Rimu i Italiji, a može se reći i u gotovo čitavoj iznenadenoj i zatečenoj »kršćanskoj« Europi.

Traktat – »Libellus« Mateja Ranjine nosi naslov: »DE CONTENTIONE SUPER PACE VENETORUM CUM MAGNO TURCO; ET AUXILIO FLOERENTINIS CONTRA ROMANUM/ PONTIFICEM/ AB EIS ET DUCE MEDIOLANENSI IMPENSAE – LIBELLUS AD XISTUM PONTIFICEM MAXIMUM. FELICITER – Anno Dni. MCCCLXXIX, Romae *Mattheus Araneus*. Tekst je napisan na pergameni, vjerojatno rukom samog autora, na ukupno 108 folija formata 230 x 155 mm. Čuva se u »Biblioteca Apostolica Vaticana« pod signaturom Mss. Vaticani latini 4858. Rukopis je lijepo uvezan, ukrašen lijepim inicijalom na prvom foliju (inicijal »B« ukrašen cvjetićima kod BEATISSIME PATER). Na dnu stranice naslikan je grb pape Siksta IV. O kodeksu je dosada opširnije pisao Florio Banfi u »Archivio storico per la Dalmazia«, vol. 25, Rim 1938. (str. 184–192–194). Ovdje je Banfi naveo da je on »otkrio« ovaj kodeks, koji da je, prema njegovim riječima, »pao u višestoljetni zaborav«. Banfi je to ustvrdio premda je već dosta godina prije njega na taj rukopis upozorio, i to u dva navrata, Giovanni Mercati u svojim raspravama o Nikoli Modruškom: »Notizie varie sopra N. Modrussense«, *La Bibliofilia*, XXVI, 1924–1925; – »Studi e testi«, vol 79, Città del Vaticano 1937, str. 257–258. G. Mercati je poticao da se o djelcu M. Ranjine opširnije piše, ali do toga nije došlo. Sam Banfi, koji ne citira G. Mercatija, zadržao se na vanjskom opisu kodeksa i donio nekoliko odlomaka iz Ranjininog djelca, osvrnuo se kratko na biografiju Mateja Ranjine, upozorujući na dotadašnje pogrešne navode i atribucije u literaturi, a priložio je svojoj raspravi tekst Ugovora kojim je sklopljen mir između Venecije i Turske i to na grčkom jeziku. Taj tekst čuva se u Državnom arhivu u Veneciji na talijanskom i grčkom jeziku (*Archivio di Stato di Venezia, Liber Commemorialium*, vol. XVI. f. 142). Banfi je također izložio ukratko uvjete mira sklopljenog između Venecije i Turske 1479.

g. Kraj svega toga F. Banfi nije dokraja ušao u meritum izlaganja Mateja Ranjine, već se zadržao na prikazu općih političkih prilika toga doba u Italiji i posebno istakao odličan stil i sjajni latinitet dubrovačkog autora, koji prema Banfiju odražava tradiciju porijeklom iz antičkog Epidaura.

Pažljiva analiza sadržaja traktata-poslanice Mateja Ranjine otkriva nadasve bogatu i složenu problematiku vremena u kojem je pisana. Vrijeme je to renesansnog papinstva, jačanje monarhističkih tendencija u državama Italije, pa i u Crkvi, slabljenje republikanističkih strujanja među humanistima, konciliaristički pokreti i što je u ovom trenutku od posebne važnosti mijenjanje odnosa prema Turskom Imperiju, ne samo pojedinih država u Italiji već i uopće, te utvrđivanje principa: načelnih odnosa prema nevjernicima, utvrđivanje stavova o nužnom suživotu između vjernika – kršćana i nevjernika – muslimana u redovnom građanskom, svakodnevnom životu. Pišući svoju poslanicu Matej Ranjina ima sve ovo u vidu i pun ličnog iskustva izlaže svoja stajališta.

Odmah na početku poslanice, u dedikaciji, Ranjina ističe, upravo naglašava, da se ne može odobriti mir koji je Venecija 1479. g. sklopila s Turcima i da Venecija mora taj mir otkazati. Jednako naglašava Ranjina da se ne može odobriti pomoć Venecije Firenci u ratu kojeg vodi protiv Papinske (Crkvene) države tj. protiv Siksta IV. Svako produljivanje ovog stanja dovest će, smatra Ranjina, Veneciju u još teže prekršaje i njezin grijeh postat će još veći.

Nakon ovog Uvoda, kojim se je Ranjina jasno opredijelio na stranu papinstva, konkretno Siksta IV., on pristupa razradi nekih osnovnih načela koja su zapravo odgovor na dileme i kontroverze prisutne u tadašnjem kršćanskom društvu na prekretnici. Ranjina izlaže argumente koji čak mogu protumačiti ili možda i opravdati postupak same Venecije i njenih pristaša, država i gradova koji su ušli ili bolje koji su se našli unutar novih međunarodnih, diplomatskih i civilizacijskih odnosa; u susretu sa novom svjetskom silom, Osmanlijskim carstvom. Odsada – moglo bi se reći upravo od 1479. g. – mora se voditi računa o novim okolnostima u kojima su se našli i u kojima će zasigurno živjeti mnogi građani kršćani, kao i njihovi vladari, u društvu koje više ne može biti jednoznačno.

Ranjina je u svom traktatu razradio mnoga pitanja i naveo osnovna načela od kojih valja istaći slijedeća:

1. Ne smije se nametnuti rat nevjernicima, ako oni žele živjeti u miru.
2. Dozvoljeno je kršćanima uspostavljati odnose (ostvarivati zajedničko življenje – suživot) sa nevjernicima: – živjeti zajedno u gradovima, hraniti se i ostvarivati ostale odnose u javnom životu – (svakodnevnom životu) («Isus Krist je naime jeo i pio sa publikanima [carinicima] i grešnicima, i to javno – Apostoli su to činili bez uzdržavanja živeći s poganima.»)
3. Ako nevjernici žele živjeti u miru ne smije im se nametati ratno stanje i neprijateljstva. Vladari ne smiju dozvoliti da se nevjernicima nanosi zlo, ako se oni miroljubivo ponašaju!
4. Radi mira može se podnijeti i zlo!
5. Kraljevska vlast je dana za vladanje nad vjernicima i nevjernicima.
6. Nemoguće je da kršćani izbjegavaju zajedništvo sa nevjernicima, nije naime moguće odvojiti se od grešnika i izbjegavati zajedničko življenje. – »Ad impossibile nemo obligatur!«

Poslanica Mateja Ranjine, iznoseći ova kratko citirana načela, daje, kako je već istaknuto, objašnjenje određenih stavova koji su već ušli u praksu na terenu u novim prilikama, u gradovima, lukama, trgovištima, naseljima, trgovačkim i drugim poslanstvima. Ova načela svakako idu u korist novih odnosa Venecije spram Turaka, ali u neku ruku mogu biti neko opravdanje papine politike, koja se odlučila da prekine rat sa Venecijom i Firencom, da uspostavi mir pa makar su ove države uglavile povoljne odnose sa Turskim carstvom.

Pišući svoja načelna gledišta, Matej Ranjina sigurno ima pred očima svoj rodni Dubrovnik, čiji je bio kanonik i ugledan građanin. Treba imati u vidu da je 1479. g., tek nešto vremena po sklapanju mira Venecije i Turske i određivanja novčane otštete koju je Venecija obećala Mehmedu Osvajaču, Dubrovnik požurio i uručio Turskoj obavezni danak. I Dubrovniku je kao i Veneciji bilo neobično stalo da osigura nesmetane trgovačke putove na moru i kopnu i siguran položaj svojih trgovaca u brojnim lukama Bliskog Istoka, Jadrana i Mediterana, uključiv dakako i Južnu Italiju.

Ranjina, živeći u Dubrovniku i Rimu imao je prilike da se susretne s mnogim istaknutim ličnostima i da se upozna sa kontroverzama koje su u to vrijeme upravo o tom pitanju iskrsele. Treba se prisjetiti protupapinskih istupa Andrije Jamometića, koji je optuživao papu Siksta IV. zbog luksuza i neaktivne politike prema Turskoj. U isto vrijeme u Rimu naš Nikola Modruški brani papu Siksta i ističe njegova zaslužna djela na zbrinjavanju izbjeglica iz Hrvatske, Bosne i Dubrovnika koji su se tada našli u Rimu. Ranjina je imao pred očima mnoge »contentiones« svoga vremena. – U posebnoj radnji koja će obuhvatiti djelo Mateja Ranjine, uz tekst originala i hrvatski prijevod, namjeravam objaviti opsežnu studiju o tom značajnom prilogu našeg čovjeka usred prelomnih vremena društva i Crkve.

RÉSUMÉ

Le chanoine ragusain Matthieu Ranjina, conseiller juridique et secrétaire du cardinal Giuliano della Rovere, en 1479 envoya une missive au pape Sixte IV sous le titre: »De contentione super pace Venetorum cum Magno Turco, et auxilio Florentinis contra Romanum Pontificem ab eis et Duce Mediolanensi impensae – libellus ad Xistum pontificem maximum«. Dans sa missive, dont l'original est retrouvé à la Bibliothèque vaticane, le chanoine Ranjina présenta les principales interrogations et controverses soulevées à Rome et en Europe à la suite du traité de paix entre Venise et le sultan Mehmet II le Conquérant. Cet événement marque le début de la désintégration de »Respublica christiana«, qui plusieurs siècles résista aux menaces de l'islam et à la conquête ottomane.

Dans sa missive, Ranjina développe les principes de la ligne de conduite face aux nouvelles réalités politiques et les relations avec la diplomatie ottomane. Il expose aussi les principes de coexistence entre les chrétiens et les musulmans, rappelle qu'on doit s'abstenir de faire la guerre aux non-croyants si ceux-ci veulent vivre en paix et qu'il est permis aux chrétiens d'établir et de maintenir de bons rapports avec les non-croyants dans la vie publique et les rapports privés. Pour la paix, conclut-il, on peut supporter même le mal: »Ad impossibile nemo obligatur«.